

GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE EKONOMİK İSTİKRARA YÖNELİK MALİYE POLİTİKASI UYGULAMALARININ ETKİNLİĞİ*

F.Atıl BİLGE**

ÖZET

Maliyeciler ve İktisatçılar arasında sürekli tartışılan maliye politikasının etkinliği konusu, iktisat politikasının bir başka aracı olan para politikası ile karşılaştırılarak incelenmiştir. Bu incelemede, söz konusu politikaların, gelişmekte olan ülkelerde ekonomik istikrarı sağlamadaki etkileri üzerinde durulmuştur. Maliye politikasının ekonomik istikrar üzerindeki etkisi, gelişmekte olan ülkeler açısından ele alındığı için, tezin birinci bölümü gelişmekte olan ülkelere ayrılmıştır. Bu bölümde gelişmekte olan ülkelerin tanımı, genel özellikleri ile bu ülkelerdeki istikrarsızlık kaynakları üzerinde durulmuştur. Tezin ikinci bölümünde; istikrarsızlığın yol açtığı ekonomik problemlerden olan enflasyon ve stagflasyon konusuna değinilmiştir. Gelişmekte olan ülkeler, genellikle enflasyon sorunuyla karşılaştıkları için deflasyon konusuna değinilmemiştir. Tezin üçüncü ve son bölümünde ise; ekonomik istikrarsızlıkların sonucunda meydana gelen problemlerin çözümünde kullanılan politikalardan, para ve maliyepolitikaları üzerinde durulmuş ve bu politikalar birbirleriyle mukayese edilerek sonuca varılmıştır. Bu araştırmada "tanıtıcı araştırma" ve "belgesel kaynak derlemesi" yöntemleri kullanılmıştır.

Giriş

Dünya'nın, yoksul ülkeler ve zengin ülkeler olarak ikiye ayrılması çağdaş dünyanın en önemli olgularından birisidir. Beş milyarı aşkın dünya nüfusunun %75'i az gelişmiş ülkelerde yaşamaktadır.

OECD (Ekonomik İşbirliği Kalkınma Teşkilatı) 1957'den sonra "Gelişmekte Olan Ülkeler" terimini kullanmaya başladı. Kullanılan terimler her ne olursa olsun bu ülkelerin tümünde gıda maddeleri, sağlık ve eğitim araçları sıkıntısı yaşanmaktadır. Nüfus artış oranları çok yüksektir, sosyal sınıflar arasındaki fark çok çarpıcıdır, ülke bütünüyle ele alındığında yoksul sayılmakta ve ülke

*Bu Çalışma Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde kabul edilen "Gelişmekte Olan Ülkelerde Ekonomik İstikrara Yönelik Maliye Politikası Uygulamalarının Etkinliği" adlı Yüksek Lisans Tezinin Bir Özettir.

** Öğr.Gör.,Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu.

ekonomisinin kilitleyip tıkanmasına yol açan ticari bir bağımlılık içerisinde bulunmaktadır. Ancak bu durumlar ülkeden ülkeye farklılık gösterebilir.

Gelişmekte olan ülkelerin diğer sorunları ise; enflasyon, hayat pahalılığı ve işsizliktir. Ülke kalkınmasını engelleyen bu sorunların neler olduğunun çok iyi tespit edilip, bu sorunları ortadan kaldıracak politika ve stratejiler belirlenmelidir. Bu sorunların tespiti ile birlikte, ülkenin içerisinde bulunduğu ekonomik durum, özellikle gelişmekte olan ülkelerde görülen enflasyon ve stagflasyonla mücadele politikaları önemli yer tutmaktadır.

I. Gelişmekte Olan Ülkelerde İstikrarsızlık Nedenleri

1. 1. Gelişmekte Olan Ülke Tanımı

Günümüzde, içerisinde yaşadığımız dünyanın büyük bir kısmını ekonomik bakımdan gelişmekte olan ülkeler oluşturmaktadır.

Bugün gelişmekte olan ülke ekonomilerini tanımlamak oldukça güçtür. Bu güçlük çeşitli yönlerden gelmektedir. Öncelikle bu ülkeler yeryüzünde çok geniş alana yayılmışlardır. Genellikle Latin ve merkezi Amerika, Afrika, Orta-Doğu, Güneydoğu Asya, Japonya hariç, Uzakdoğu memleketleri bu ekonomiler arasında yer almaktadırlar. Bu kadar geniş bir alana yayılmış gelişmekte olan ekonomiler, kendi aralarında türdeş değillerdir (TÜRK, 1992; 217).

Ayrıca gelişmekte olan ekonomilerin birçoğu yeterli bir kalkınma hızına kavuşamadıkları gibi gerileme problemi ile de karşı karşıya iken bazıları küçümsenmeyecek bir kalkınma hızı içerisindeyler. Hatta bazı kalkınmış ekonomilerde gelişmekte olan ekonomilerin özelliklerini gösteren izlerini bulmaktadır. Bu sebeplerden dolayı gelişmekte olan ekonomiler kolayca tanımlanamamakta ve teknolojik yapıları üzerinde durarak tanımlama yoluna gidilmektedir. Bu arada "gelişmekte olan ülkeler" ya da "az gelişmiş ülkeler" in tanımlaması yapılırken, başka unsurlardan hareket eden görüşlerde bulunmaktadır.

Neoklasik iktisatçılar, "az gelişmişlik" ya da "geri kalmışlık" kavramlarından kapitalist gelişmelerinde gecikmişlik veya kalkınma yarışına geç başlamış olma durumunu anlıyorlar. Tanımlama bu şekilde yapılırken, "gelişmekte olan ülke" kavramından şu sonuç ortaya çıkmaktadır: Gelişme yolunda geriden giden ya da ileride olanları geriden takip eden ülke anlamı doğmaktadır (TÜRK, 1992; 217).

Aynı şekilde Marksist ve Neomarksistlerde, "gelişmekte olan ülke" tanımlamasını dış etkenlere bağlı olarak yapmakta ve bu durumu dış etken olan emperyalizme bağlamaktadırlar. Marksistlere göre dünya iş bölümünün yerleşmesi ticaret aracılığı ile gerçekleşmekte ve geri kalmış ülkelerin yapısında değişime yol açarak az gelişmişliğin yerleşmesini sağlamaktadır. Onlara göre "az gelişmişlik" ya da "gelişmekte olan" durumu kendi içlerindeki ekonomik, kültürel, politik ve teknolojik özelliklerinden ziyade dışsal ilişkilerin bir ürünüdür. Gelişmişlik,

az gelişmişlik, gelişmekte olan, fakir ve zengin gibi kavramlar gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeleri nitelemede yetersiz kalmaktadır. Örneğin 1950 lerdeki görünümüne göre tarım ürünleri satmak az gelişmişliğin değişmez bir koşulu olarak kabul edilmiş. O devirden kalma kavramlar ve tanımlamalar halâ az gelişmişliğin tarım ürünü ihraç etmeyle özdeş olduğunu hatırlatıyor. Daha sonraki bir şekilde az gelişmişlik sanayi sektörünün gelişmemesi olarak alınmış, günümüze daha yakın yorumlarıyla da ağır sanayi sektörünün gelişmemesi olarak alınmıştır. Bu tanımlamaların tümünün geçerliliklerini yitirdikleri açık. Dünya ekonomisi yeni evrelere varınca koşullar değişmiş ve bu tanımlamaları da geride bırakmıştır. Artık tarım ürünlerini gelişmiş ülkeler ihraç etmektedir (TÜRK, 1992; 217).

Bir ülkenin gelişmişlik düzeyini, gelişmiş bir ülkenin parası ile ölçmekte gerçekçi değildir. Gelişmiş ülkelerin para birimi ani bir değer kaybına uğrarsa örneğin, doların büyük ölçüde değerini kaybetmesi durumunda tüm ülkelerin milli gelirlerinin o oranda artmış olması gerçekçi olmayacaktır. Diğer yandan, gelişmekte olan ülkelere bahsederken bu ülkelerdeki kaynak eksikliğinden ziyade, kaynakların rasyonel ve optimal bir şekilde kullanılamaması üzerinde durulması, o ülkeleri tanımlama açısından daha doğru olacaktır.

1. 2. Gelişmekte Olan Ülkelerin Özellikleri

Gelişmekte olan ekonomilerde nüfusun büyük bir kısmı (%70-%90) tarım sektöründe yaşamaktadır. Buradan da tarım sektöründe nüfus fazlasının bulunduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Kişi başına düşen milli gelir seviyesi oldukça düşüktür. Milli gelir seviyesinin düşük olması nedeniyle halkın çok büyük bir kısmı en az geçim düzeyinde yaşamaktadır. Bundan dolayı da halk yeme, içme, giyinme barınma, ısınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır. Zorunlu temel ihtiyaçlarını dahi zor karşılayan kesimin, yeterli tasarrufuda yoktur. Hatta menfi tasarruf söz konusudur. Ülkede bulunan mevcut endüstriler yeterli istihdamı sağlayabilecek alanlarda olmayıp daha çok tarım, orman ve maden endüstrileri alanlarındadır. 1980'li yılların başında gelişme yolunda olan ülkelerin hemen hemen yarıya yakın kısmı önemli dış ödeme sorunlarıyla karşılaşmışlardır. Bu sorunların ortaya çıkmasında, bu ülke ekonomilerinin "yapısal zayıflığı" ile borçlu ülkelerin izlediği başarısız ekonomi politikaları önemli sorunlardır.

Son yıllarda gözlenen yüksek büyüme, gelişmekte olan ülkelerde büyük farklılıklar göstermektedir. Pekçok ülkede büyüme hızı ve hayat standartı düşük düzeylerde kalırken bazı ekonomiler dünyanın en hızlı büyüyen ekonomileri olmuştur. Bu ülkelerde kişi başına düşen gelir hızla artmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde 1989 yılından itibaren yabancı sermaye girişlerinde kaydedilen artış 1994 yılında da sürmüştür. Bunun sebebinin bazı sanayileşmiş ülkelerde görülen durgunluğun yanısıra bazı sanayileşmiş ülkelerde faiz hadlerinin yükselmesi ile gelişmekte olan ülkelerin izlediği ekonomik politikalar gösterilmektedir (TC.Merkez Bankası, 1994; 4). Gelişmekte olan ülkelerde sağlıklı finansman kaynakları

yetersiz kaldığı için borçlanma oranları özellikle dış borçlarındaki artış oldukça fazladır. Gelişme yolunda olan en fazla borçlu 17 ülke şunlardır: Arjantin, Bolivya Brezilya Şili, Kolombiya, Kosta Rika, Fildişi sahili, Ekvator, Jamaika, Meksika, Fas Nijerya, Peru, Filipinler Uruguay, Venezuela, Yugoslavyadır (KARLUK, 1991; 613).

Gelişmekte olan ülkelerde koruyucu sağlık hizmetlerinin yetersizliği tedavi hizmetlerine olan talebi arttırmıştır. Çevre şartlarındaki olumsuzlukların yeterince giderilemeyişi sağlık üzerindeki etkilerini sürdürmüştür. Mesleki-teknik ve yaygın eğitimde fiziki alt yapı ve insan gücü kaynaklarının rasyonel kullanımındaki yetersizlikler sürmektedir. Sanayileşme, kentleşme, nüfus artışı ve teknolojik gelişmelere paralel olarak ihtilafların sayı ve türlerin artmasına rağmen; kurumlar, hukuk kuralları yan hizmetler ve altyapıdaki yetersizlikler ile adli ve idari yargıdaki kadro açığı yargı sisteminin hızlı ve nitelikli bir şekilde işlemlerini engellemektedir (ULUATAM, 1993; 465).

Halkın harcamalarının büyük bir kısmı gıda ve zaruri ihtiyaç maddelerine gitmektedir. Halkın yine büyük bir kısmı kötü meskenlerde oturmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinin genel özelliklerini şu başlıklar altında toplamak mümkündür:

1-Ekonomik Özellikler.

2-Demografik Özellikler.

3-Kültürel ve Politik Özellikler.

4-Teknolojik Özellikler.

Şimdi bunları sırayla inceleyelim.

1-Ekonomik Özellikler

1-Nüfusun büyük bir kısmı (%70-%90) tarım sektöründe bulunmaktadır.

2-Tarımda kullanılan tarım teknolojisi ilkelidir.

3-Kişi başına isabet eden sermaye miktarı azdır.

4-Büyük tarımsal işletmelerin mevcut olduğu yerlerde ulaştırma güçlükleri ve mahalli piyasaların darlığı yüzünden, tarımsal üretim modernleştirilemez. Esasen az gelişmiş ekonomilerde modern tarım, ihracata yönelmiş tarım ürünleri alanında yapılır (TÜRK, 1992; 217)

5-Tarım sektöründe küçük işletmeler en ufak buhranlara bile karşı koyamayacak durumdadırlar.

6-Tarım sektöründe çiftçilerin, elde etmiş oldukları gelirlerine oranla daha fazla borçları bulunmaktadır.

7-Bu ekonomilerde tarımsal işletmelerin büyük bir kısmı kendi kendine yeten işletmeler oldukları için bu işletmelerin piyasa ile önemli ilişkileri yoktur. Dolayısı ile üretimleride piyasaya dönük değildir.

8) Tarım, ormancılık ve madencilik sektörlerinde çalışanların, başka sektörlerde iş bulamadıkları için, bu sektörlerde kalması söz konusudur (SAVAŞ, 1986; 16).

9) Harcamaların büyük bir kısmı yiyecek mallarına ayrılmıştır. Aynı şekilde ihracatında büyük bir kısmı, yiyecek mallarından ve ham maddelerden oluşmaktadır.

10) Kredi ve pazarlama mekanizması oldukça yetersizdir.

11) Konut sorunu çözülememiştir.

12) Toprak bakımı hemen hemen hiç bilinmemektedir.

2-Demografik Özellikler

Demografik özellikleri sıralamadan önce kısaca, demografinin ne anlama geldiğini açıklayalım:

Demografi, nüfus olaylarını istatistiki yöntemlerle inceleyen ve bu konuda genel kanunlara ulaşmaya çalışan bilim dalıdır. Demografide, önce belirli bir alanda, çeşitli özellikleri bakımından nüfusun incelenmesi yapılır. Ancak bu statik bir analizdir. Çünkü nüfusu durgun bir varlık olarak ele alır. İkinci olarak doğum, ölüm, göçler gibi değişimle ilgili konular analiz edilir ki bu demografinin dinamik bölümüdür (SEYİDOĞLU, 1992; 145).

Bu açıklamalardan sonra gelişmekte olan ülkelerdeki demografik özellikleri sıralayalım:

1) Doğum oranları oldukça yüksektir ve çoğunlukla %40'ın üzerindedir.

2) Ölüm oranları da yüksek olup, ortalama yaş seviyesi düşüktür.

3) Beslenme şartları oldukça kötü olduğundan dolayı, yetersiz beslenme söz konusudur.

4) Sağlık koruma ile ilgili tedbirler yetersizdir.

5) Halkın büyük bir kısmı köylerde oturur. Kırsal nüfusta aşırı kalabalıklılık söz konusudur.

3-Kültürel ve Politik Özellikler

1) Eğitim ilkindir dolayısı ile, eğitim seviyesi düşüktür. Okuma-yazma bilmeyenler nüfus içerisinde önemli bir yer tutar.

2) Eğitim seviyesinin ve okuma-yazma oranının azlığı nedeniyle, çocuk yaştaki işçilerin sayısı fazladır.

3) Halkın büyük bir kısmının davranışlarında gelenekler hakimdir.

4-Teknolojik Özellikler

1) Tarımda hektar yada dönüm başına üretim çok azdır.

2)Teknisyen yetiştirmek için eğitim imkânları ya yoktur ya da yetersizdir. Dolayısı ile teknik üretim de yetersizdir.

3)Haberleşme ve ulaşım araçları yetersizdir. Bu durum kırsal kesimlerde daha da belirgindir.

4)Mevcut üretim teknolojisi de ilkelidir.

Ortadoğu'daki petrol ülkeleri, çok geniş sermayeye sahip olmalarına karşın birçok bakımdan az gelişmiş ülke kapsamına girmektedirler. Bu ortadoğudaki petrol ülkelerinin üçüncü dünya'da apayrı bir yeri bulunmaktadır. Bu ülkeler, Suudi Arabistan, Kuveyt Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn, Umman ve Libya'dır.

Bu ülkelerin Arap ve İslâm dünyasından olmaları, OPEC'e üye olmaları nüfuslarının az olması gibi ortak noktaları vardır. Toplam nüfusları 26 Milyondur. (1991) Bunlar, dünya petrol rezervlerinin yarısından fazlasını ellerinde tutar ve en zengin ülkeler arasında yer alırlar (Théma Laorusse, 1993; 35).

Ancak bu zenginliklerine karşın bu ülkeler Üçüncü Dünya Ülkeleri arasındadır. Nüfus artışları yüzde 2'yi geçmektedir. Çocuk ölümleri Avrupa ülkelerinden 3-4 kat fazladır. Sınıf farklılıkları büyük orandadır. Bir de Birleşmiş Milletler'in çekinerek "en az gelişmiş ülkeler" adını verdiği yoksul ülkeler bulunmaktadır. Bu ülkeler, uluslararası dayanışma sayesinde yaşayabilmektedirler. Birleşmiş Milletler 1971 yılında geri kalmış ülkeleri niteleyebilmek için üç ölçüte başvurdu:

a)Kişi başına GSMH'nin 100 doların altında olması.

b)Sanayi üretiminin GSMH'nin yüzde 10'undan az olması.

c)Yetişkin nüfusun yüzde 80'inden fazlasının okuma-yazma bilmemesi.

Bu yolla 34 ülke belirlendi. 1992 yılı verilerine göre bu ülkeler ve kıtaları şunlardır;

KİTALAR	ÜLKELER
AFRİKA	Benin, Botswana, Burkina, Faso, Burundi, Yeşil Burun, Orta Afrika Cumhuriyeti, Komorlar, Etyopya, Gambia, Gine, Gine-Bissau, Ekvator Ginesi, Lesotho, Malavi, Nijer, Moritanya, Uganda, Ruanda, Somali, Sudan, Sierra Leone, Tanzanya, Çad
AMERİKA	Haiti
ASYA	Afganistan, Bangladeş, Bhutan, Kampuçya, Laos, Maldivler, Nepal, Yemen
OKYANUSYA	Batı Samoa

Kaynak:Théma Larousse "Tematik Ansiklopedi" Milliyet Yayınları 2.cilt s:35

1. 3. Gelişmekte Olan Ülkelerde İstikrarsızlığa Yol Açan Nedenler

1. 3. 1. Dış İstikrarsızlık Nedenleri

Gelişmekte olan ülkelerde dış talepteki dalgalanmalar nedeniyle ihracat miktarında meydana gelen değişiklikler istikrarsızlık oluşturan önemli dış kaynak olarak kabul edilmektedir.

Örneğin, ülkenin tarımsal ürünlerine olan dış talebin arttığı bir durumda, bir taraftan ihracat gelirleri arttığı için bu mallara olan talep yükselmekte, diğer taraftan ise iç talep için arz edilen miktar azalmaktadır. İhraç mallarına olan dış talebin azalması durumunda ise, dış kredi imkânlarının ve döviz rezervlerinin yetersiz olduğu gelişmekte olan bir ekonomide ithalat kapasitesi azalabilmektedir. İthalat kapasitesindeki bu azalma ise, temel ara mallarının ithalatının sınırlandırılmasına neden olarak, üretim ve istihdam hacmi üzerinde olumsuz etkiler meydana getirebilmektedir.

Gelişmiş ülkelerdeki ekonomik dalgalanmalar tarafından oluşturulan uluslararası ticaret hacmindeki değişiklikler de, gelişmekte olan ülkelerde istikrarsızlığa neden olmaktadır. Çünkü, bütün ülkelerde, ihracat miktarının ve ticarete konu olan mal fiyatlarının gelişmiş ülkelerin gerçek büyüme hızları ve uluslararası mal piyasası tarafından belirlendiği varsayılmaktadır.

1. 3. 2. İç İstikrarsızlık Nedenleri

1.3.2.1. Sermaye Yetersizliği

Ekonomik kalkınmanın en önemli engellerinden birisi düşük tasarruf düzeyidir. Bilindiği gibi sermaye birikimi ekonomik kalkınmanın önemli bir kaynağıdır. Bununla birlikte sermaye birikimi tasarrufu gerektirmektedir.

Düşük gelirli gelişmekte olan ülkelerde mevcut kaynakların çoğu yiyecek, giyinme ve barınma gibi cari tüketim mallarının elde edilmesi için kullanılmakta, tasarruf edilememekte ve bu nedenle sermaye birikimi için geriye çok az kaynak kalmaktadır. Bu durumda ise, GSMH'larının büyük bir kısmını sermaye birikimi için ayırabilen gelişmiş ülkelere oranla, daha düşük bir büyüme hızına sahip olmaktadır. Daha düşük bir büyüme hızı ise daha düşük bir seviyede hayat standartı demektir. Ayrıca bu tür ülkelerde, tasarruflar, politik belirsizlikler ve ülkelerin cazip olmayan kalkınma görünümleri nedeniyle arazi, altın, döviz gibi verimli olmayan alanlara yatırıldığı görülmektedir.

1940'lı yıllarda R. Harrod ve E. Domar isimli iki ekonomist birbirlerinden bağımsız olarak bir ülkenin sermaye birikimi ile ekonomik büyümesi arasındaki ilişkiyi incelemişler. Onların bu çalışması sonucunda ortaya çıkan Harrod-Domar büyüme modeline göre; gelişmekte olan ülkelerin birçok sorununu ancak tasarruf düzeyini yükseltmesi sonucunda çözebileceği belirtilmektedir (ATAÇ, 1991; 213).

1.3.2.2. Hızlı Nüfus Artışı Sorunu

Gelişmekte olan ülkelerin, gelişme süreçleri içerisinde, hızlı nüfus artışından daha yavaş nüfus artışına geçişini engelleyen bir takım nedenler bulunmaktadır. Bu ülkelerin ölüm oranlarında meydana gelen azalmalar ise doğrudan doğruya gelişmenin bir sonucu olmayıp, dışarıdan ithal edilen sağlık koşullarındaki iyileştirmeler sonucunda meydana gelmiştir.

Bu tür ülkelerde, çoğunlukla kırsal kesimde, çocukların gelecekte bir güvence olarak görülmesi geleneksel olarak büyük aile tipinin benimsenmesi, doğum kontrol imkânlarının sınırlı kalması gibi nedenlerden doğum oranlarında bir azalma gerçekleştirilememiştir (OKTAY, 1993;).

Hızlı nüfus artışı, kişi başına düşen milli gelirdeki artışları önlemekte, kişi başına gelirden önemli artışların sağlanmadığı bir durumda ise, doğum oranlarında belirgin azalışları gerçekleştirmek zor olmaktadır.

1.3.2.3. Politik ve Ekonomi Dışı Etkenler

Bir çok düşük gelire sahip gelişmekte olan ülkede, önemli ölçüde adaletsiz gelir dağılımı, hakim sınıfa tanınan bazı ayrıcalıklar vb. gibi sebeplerden dolayı politik atmosfer oldukça istikrarsızdır. Bu şartlar altında hem iç hem de dış yatırımcıların gerçek varlıklara yatırım yapmaktan kaçınmaları doğaldır. Dolayısı ile birçok gelişmekte olan ülke kısır bir döngü içerisinde yer almaktadır.

Bu tür ülkelerde, bir çok kişi, daha iyi hayat koşullarına ulaşmak ümidi içerisinde politik hareketleri destekleme eğiliminde olmaktadır. Bu nedenlerden dolayı, birçok gelişmekte olan ülke politik istikrarsızlık sorununu çözmedikçe ekonomik koşullarını geliştirme imkânına sahip olamayacaktır.

Ekonomik olmayan bazı etkenlerde, büyüme üzerinde, ekonomik olanlar gibi bazı sınırlamalar getirebilmektedir. Örneğin bir ekonominin gelenek ve davranışlarının büyüme üzerinde birtakım engelleyici etkileri söz konusu olabilmektedir. Mevcut sistemin alışılmış yöntemleri kolaylıkla değiştirilemez. Cahillik, boş inanç gibi bazı özelliklerde ekonomik gelişmeyi engelleyecek etkenlerdir (ATAÇ, 1991; 213).

1.3.2.4. Bütçe Açıkları Sorunu

Bütçe, devletin gelir ve harcamaları arasında denge kurmaya çalışan mali bir plândır. Buna göre bütçenin, mali dengeyi sağlayacak şekilde gelir ve giderler arasında sağlam bir dengeyi sağlaması gerekli ve yeterli şarttır. Oysa mali denge yerine, ekonomik denge gereğinin ortaya çıkması sonucu bütçenin iktisadi fonksiyonu mali fonksiyonundan daha fazla önem kazanmaktadır. Böylece bütçe ekonomik plân ve programlarda gösterilen hedeflerin kamu kesimi ile ilgili kısımlarının gerçekleştirilmesini özel kesimle ilgili kısımların teşvikini sağlamak

amacıyla hazırlanan, idareyi bağlayıcı iktisadi niteliğe haiz hukuki bir tasarruf olarak gelişmiştir (HEREKMAN, 1988; 109).

Seksenli yılların sonlarına doğru gelişmiş ekonomilerde enflasyonist baskının ortadan kaldırılması, kamu açıklarının önemli ölçüde kısılması ve toplam iç borç stoğunun dizginlenmeye çalışılması dikkati çeken gelişmelerdir. Ancak gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan açığın enflasyon üzerindeki etkisi, gelişmekte olan ülkelerdeki etkisinden farklıdır. Bütçe açığının finans yöntemleri özellikle enflasyon ile olan bağlantıların kurulmasında, meydana getirdiği dolaylı ve dolaysız etkiler aracılığı ile belirleyici görülmektedir. Söz konusu geleneksel finans yöntemleri; dış borçlanma, iç borçlanma vergiler ve monetizasyon (emisyon) dur.

Borçlanma açısından ele alındığında, gerek dış ve gerekse iç piyasadan sağlanan ödünçlerin kullanımı aşamasında ve borç servisinin gerçekleştirilmesi sonucunda ortaya çıkabilecek etkilerin dikkâte alınması gerekmektedir. Borçlanmanın dinamiği enflasyonist baskıyı doğurabilecek ya da arttırabilecek bir borç monetizasyonuna neden olabilmektedir. Monetizasyonun ise enflasyon vergisine neden olması imkânı da mevcuttur. Hükümet para basma yolu ile finansal açığı kapatmak ve iç borç stoğunu eritme yoluna sürekli başvurduğu müddetçe enflasyonist baskı da şiddetlenecektir. Başka bir deyişle, siyasal yönetimler iç borç baskısı arttığı ölçüde enflasyon vergisini gelir sağlamak için bilinçli olarak kullanma eğilimine sahip olabilirler.

II. İstikrarsızlığın Yol Açtığı Ekonomik Problemler

2. 1. Enflasyon

1.1.1. Enflasyonun Tanımı ve Mücadele Gerekliliği

Enflasyon, fiyatlar genel seviyesindeki sürekli ve hissedilir bir artıştan, toplam talebin toplam mal ve hizmeti arzını aşması ve bunların bütün mal ve hizmetleri kapsamamasından oluşur.

Her enflasyon öncelikle "ılımlı bir enflasyon" olarak başlar ve sınırı aştığı zaman "dört nala enflasyon" (Gallopıng Inflation) olarak adlandırılan hızlı enflasyona dönüşür.

Ekonomilerde ılımlı bir enflasyon, deflasyona tercih edilmektedir. Zira ekonomi ılımlı bir enflasyon içerisinde iken, ekonomide istihdam ve genel fiyat seviyesi makul bir şekilde yükselmekte, girişimcilerin kârları artmaktadır. İşçiler, genel fiyatlar seviyesindeki bu az miktardaki artıştan çok, işsizliğe karşı hassas oldukları için, ücret artışları konusunda daha az talepte bulunurlar. Bu sebepler göstermektedir ki ılımlı enflasyonun ekonomide toplam tasarruf hacmini arttırmak gibi bir fonksiyonu vardır. Bunun sonucunda toplam yatırım hacmidе artacaktır. Çağdaş iktisatçı ve maliyeciler arasında, her ekonomide sermaye birikimini ve kalkınma hızını arttıran optimum bir ılımlı enflasyondan bahsedilmektedir. İlimli

enflasyon, genel fiyat düzeyinin çeşitli sosyal tabakalar tarafından adeta hissedilmez şekilde %1-2 ortalama % 5 nisbetinde yükselmesidir.

Paranın satın alma gücü sürekli düştüğü için enflasyon dönemlerinde kişiler ellerinde mümkün olduğunca az para bulundurulur. Yani kişilerin gönüllü tasarrufları azalırken, zorunlu tasarruflar artar. Kişiler ellerindeki paraları mala bağlamaya çalışırlar. Arsa, bina, arazi, altın ve döviz olarak tasarrufu bu yönde sağlamaya çalışırlar. Enflasyon nedeni ile faiz oranları sürekli artmakta dolayısı ile yatırımlar ve kişilerin yatırım fikri ortadan kalkmaktadır. Tasarruf sahipleri uzun dönemli yatırımlardan çok kısa dönemli yatırımları tercih etmektedir. Çünkü ilerdeki belirsizlikten dolayı kısa dönemdeki fiyat artışlarından faydalanmayı daha avantajlı bulmaktadırlar.

Enflasyon, işletme içi kaynakları eritmekte, amortismanları, karşılıkları, ihtiyatları ortaklara dağıtılmayan kârları yok etmektedir. Firmaların ve şirketlerin alacaklarını kayba uğratmaktadır. Borçlanma şartlarını güçleştirerek, borçlanma imkânını kısar. Enflasyon dönemlerinde borçlanmada vadeler kısalır, faiz hadleri yükselir, bu durum karşısında firmalar satışlarını peşin yapmaya ve üretimlerini kısımaya başlarlar. Bu davranışlar yaygınlaşınca ekonomide üretim düşer. Yüksek enflasyon ile ekonomik gerileme el ele gider.

Ekonomik Etkisi: Enflasyon nedeni ile her yıl cari fiyatlarla milli gelir çok büyük artışlar gösterdiğinden milli gelirin reel düzeyi gözden kaçmıştır. Ayrıca milli gelirden kâr, faiz elde edenler ücret sahiplerine göre paylarını arttırmışlardır. Ülkede fonksiyonel gelir dağılımı ücretliler aleyhine bozulmuştur. Bunlar dışında Türkiye'de yaşanan enflasyon sonucunda paradan kaçış nedeniyle tüketim hızla artarken reel tasarruflar ve reel yatırımlar azalmıştır. Enflasyon nedeni ile yatırımdan kaçan kişiler, kolay kazanç sağlanan spekülâtif alanlara yönelerek Türkiye'de ki kaynak kullanımını da bozmuşlardır. Son olarak da enflasyon Türkiye'nin ihracat çabalarını sürekli engellemiş, ithalatı daha kazançlı hale getirmiştir (A.Ö.F.Yayınları, Ocak 1991; 179).

Mali Etkisi :Enflasyon nedeni ile kamu gelirleri ve bütçe harcamaları artmıştır. Bütçe harcamaları büyük boyutlarda artarken, yatırımlara yeterince kaynak ayırlamamış ve kamu yatırımları kısa sürede verimli hale gelememiştir. Dolayısı ile bütçe harcamalarının artması enflasyonun bir sonucu olduğu gibi nedenide olmuştur.

Sosyal Etkisi :Enflasyonun meydana getirdiği sosyal sonuçlar kolay kabul edilemeyecek boyutlara ulaşmıştır. Ülke ekonomisi açısından en olumsuz sonuç, halkın tasarruf düşüncesinin yıkılıp, toplumun doğrudan doğruya tüketici bir toplum haline gelmesidir.

2.1.2. Enflasyon Türleri

2.1.2.1. Talep Enflasyonu: Enflasyonu belirli fiyat düzeyinde, toplam talebin, toplam mal ve hizmet arzını aşması nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Bu

enflasyon çeşitli kaynaklardan beslenmektedir. Örneğin, kamu harcamalarındaki artışlar. Bu artan kamu harcamaları açık bütçelerle vergi dışındaki gelirleriyle finanse edilebilir. Toplam yatırımlarda toplam tasarrufları aşmış olabilir. Bu gibi durumlar, genel fiyat seviyesini yükseltir, tüccarların, müteşebbislerin, serbest meslek sahiplerinin kazançlarını artırır. Bu nedenle adı geçen sosyal tabakaların gelirleri artar ve harcamalar gelirin bir fonksiyonu olduğundan toplam talep yükselerek enflasyon kendi kendini besler hale gelir.

2.1.2.2. Maliyet Enflasyonu: Genel bir talep fazlalığı olmadığı halde, üretim maliyetlerindeki artışların fiyatlara yansımaları ve fiyatların yükselmesi sonucunda oluşur. Maliyetler tarafından sürüklenen enflasyon mutlaka talep tarafından desteklenmelidir. Ancak bu takdirde fiyatlarda artış olacaktır. Çünkü uzun dönemde enflasyonun temel faktörü talep fazlalığıdır.

2.1.2.3. Yapısal Enflasyon:Yapısal enflasyon görüşü, gelişmekte olan ülkelerin uzun dönemde enflasyondan kurtulamayışı gözlemine dayalı olarak ortaya çıkmıştır.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde yapısal enflasyonist baskıların, genellikle dört kaynaktan ileri gelebileceği düşünülür. Bunlar; (PİRİMOĞLU, 1991; 102):

- Tarımsal hasılanın arttırlamaması
- Gelir dağılımındaki dengesizlik.
- İthalat kapasitesinin düşüklüğü
- Devlet gelirlerinin esnek olmaması ve işletmelerin mali yapılarının zayıflığıdır.

2. 2. Stagflasyon

Stagflasyon kelimesi "stagnation" ve "inflation" kelimelerinden oluşmuştur. "Durgunlukla gelen enflasyon" anlamında kullanılmaktadır.

Stagflasyon kavramını Samuelson "Stagnasyon döneminde artan enflasyon" olarak, OECD teşkilatı ise, "Üretimin stagnasyon dönemimde, enflasyon ve işsizlik seviyesinin yükselmesi" olarak tanımlamıştır. Ayrıca literatürde stagflasyonun "enflasyonist durgunluk", "deflasyonist enflasyon paradoksu" gibi tanımlarına da rastlanmaktadır (DİRİMTEKİN, 1989; 279).

Monetarist açıklamaya göre, bir ekonomide uygulanan genişletici makroekonomik politikalar, başlangıçta işsizlik oranını geçici olarak düşürecektir. Başlangıçta yükselen fiyatlar veya enflasyon beklentisi içerisinde olmayan işçiler ekonomide genel fiyat düzeyinin yükseliyor olduğunun farkında olmayacakları için, onlar için cazip görünen bu parasal ücret önerilerini kabul etme eğiliminde olacaklardır (ATAÇ, 1991; 155). Fakat bu durum geçici olacaktır. Bir süre sonra işçiler, enflasyon tarafından aldatılmalarına izin vermeyecekler, enflasyon ekonomiyi etkisi altına aldıkça enflasyonu beklemeye başlayacaklar ve bu beklenti

onların kararlarını etkileyecektir. İşçilerin enflasyon beklentisi içinde olmaları ise, onların daha yüksek ücret talep etmelerine neden olacaktır. Çünkü, işçiler ekonomide fiyatlarda arttığı için, bu ücretlerin arzulanan kadar mal ve hizmet satın almadığını farketmekte ve daha cazip işler aramaya başlamaktadırlar. Bunun sonucunda işsizlik oranı yükselmektedir. Bu da göstermektedir ki, bir ekonomide genişletici makro politikalar sürdükçe, işçiler enflasyonu beklemeyi öğrenmekte ancak bu ayarlama zaman almaktadır.

Enflasyon ve işsizlik arasındaki ilişki ile ilgili bir diğer açıklama çağdaş Keynesyen ekonomistler tarafından yapılmakta ve bu açıklama, talep ve arz yönünden gelen şokların ekonomiyi sürekli olarak etkilemesi görüşüne ve ücret ve fiyatların aşağıya doğru esnek olmaması varsayımına dayanmaktadır (ATAÇ, 1991; 156).

III. Ekonomik Problemlerin Çözümünde Maliye Politikası Tedbirleri

3. 1. Stagflasyonla Mücadele Politikaları

3.1.1. Gelirler Politikası (Incomes Policy)

Bir ekonomideki fiyat ve ücret artışlarına karşı uygulanması düşünülecek politikalardan biri ücret ve fiyatların oluşum sürecine doğrudan doğruya müdahale etmektir. Bu politika oldukça geniş kapsamlı olup, kamu harcamalarını ve vergileri değiştirmeksizin ve de toplam talebi azaltmaksızın bir ekonomideki enflasyonist baskıları önlemek amacıyla alınan birçok önlemi tanımlamada kullanılmaktadır.

Gelirler politikası, artan fiyat ve ücretleri azaltmak için firma ve sendikaları ikna etmeğe çalışmaktan, kabul edilebilir fiyat ve ücret artışları için çeşitli göstergeler geliştirmeye ve nihayet fiyat ve ücretlerin genel olarak dondurulmasına kadar çeşitli önlemler içerebilmektedir (ATAÇ, 1991, 156). Gelirler politikası içerisinde, fiyat tavanlarını yasal olarak belirlemek ve bunlara uymayanları cezalandırmak şeklinde uygulanan fiyat ve ücretlerin dondurulması önlemi, diğerlerine oranla en çok kısıtlayıcı olanıdır ve enflasyon oranını kesin olarak aşağıya çekebilmektedir. Fakat bu duruma rağmen bir ekonomide bu yolla enflasyondan kurtulamamanın nedeni şöyle açıklanabilir; Eğer bir ekonomide kaynakların optimum dağılımı isteniyorsa, ücret ve fiyatların değişmesi gerektiği düşüncesidir. Enflasyonla mücadele politikasının amacı, ortalama fiyat artış oranını, fiyatların kaynak dağılımındaki rolüne müdahale etmeden azaltmağa çalışmak olmalıdır. Kısa bir dönem için ücret ve fiyatların uzun süre sabit tutulması durumunda emek ve mal piyasalarında bozukluklar meydana gelecektir.

Gelirler içerisinde diğer bir önlemden; kabul edilebilir ücret ve fiyat artışları için bazı göstergeler belirlemektir. Bu önlemlerle yapılmak istenen, ücretlerin verimlilikteki artışlara eşit bir miktarda artmasını sağlamaktır. Çünkü, ortalama ücret artışlarının verimlilikteki ortalama artışlara eşit bir şekilde artırılması

durumunda enflasyon oranı sıfır olacaktır. Ancak herhangi bir yasaya dayandırılmadan böyle bir politikanın başarısının sendikaların ve firmaların bu çağrını benimsemelerine bağlıdır. Bu durumda bu programın, fiyat ve ücretleri azaltma konusunda firma ve sendikaları ikna etmeğe çalışma programı ile birlikte götürülmesi gerekmektedir.

3.1.2. Vergi Temelli Gelirler Politikası (Tax-Based Income Policies)

Bazı ekonomistler stagflasyonla mücadelede daha az esnek bir yaklaşımın kullanılması taraftarıdır. Bu anlamda vergi temelli gelir politikaları olarak isimlendirilen bir yaklaşım ekonomide geniş bir ilgi alanı bulmuştur. Bu politika ile yapılmak istenen parasal ücret artışlarını sınırlandırmak ve böylece dolaylı olarak fiyat artışlarını önlemek için vergi sistemini kullanmaktır. Vergi temelli gelir politikaları, daha düşük parasal ücret artışlarını öneren ve kabullenen firmaları ve işçileri mükâfatlandırın ve aşırı ücret artışlarını öneren ve kabul edenleri cezalandırın bir vergi sisteminin kullanımınıdır. Bu sistemde, ücretleri belirli bir sınırdan tutan firmalar ve işçiler vergi azaltılması yoluyla mükâfatlandırılmakta, aksine, aşırı ücret artışları öneren firmalar ve işçiler yüksek vergiler yoluyla cezalandırılmaktadır.

3.1.3. İndeksleme

Enflasyon-işsizlik ikileminin çözümü için önerilen bir diğer yaklaşım da indekslemedir. Bazı ekonomistler gelir vergisini, özel ücret sözleşmelerinin, işsizlik tazminatlarının ve sosyal güvenlik yardımlarının cari enflasyon oranına göre indekslemenin, enflasyon oranında beklenmeyen bir azalmanın maliyeti olarak gösterilen işsizlik oranını düşüreceğini belirtmektedirler.

3.1.4. Üretim Teşvikleri Politikası

Bazı ekonomistler, özellikle arz yönlü ekonomistler, üretken faaliyetler üzerinden alınan yüksek oranlı vergilerin toplam arzı önemli ölçüde etkilediğine inanmaktadır. Onlara göre, uygulanacak bir vergi azaltılması programı bir ekonomide, çalışmayı tasarrufu, yatırımı, üretkenliği ve toplam arzı teşvik edecek ve böylece stagflasyon olayının çözümlenmesine yardımcı olabilecektir.

3. 2. Enflasyonla Mücadelede Maliye Politikası

Yüksek bir büyüme ve kalkınma hızının, adil bir gelir dağılımı ile birlikte gerçekleştirilmesi fiyatlar genel düzeyi ve tam istihdamda dalgalanmaların giderilmesi için kamu harcamalarında ve kamu gelirlerinde yapılması gereken düzenlemeler, maliye politikası olarak adlandırılmıştır. Biraz daha basit bir ifade ile; Devletin, vergi almak, harcama yapmak ve borçlanmak gibi hükümler hakkına dayalı yetki ve imkânlarından yararlanarak ekonomik hayata yapılan müdahalelere maliye politikası denir.

Ülkelerin, maliye politikalarının amaçları birbirlerinden farklı olmakla birlikte bu amaçları belirli bazı noktalar etrafında toplamak mümkündür. Bunlar; ekonomide istikrarı sağlamak -söz konusu istikrar; fiyat istikrarı ve tam çalışmadır- iktisadi kalkınmayı gerçekleştirmek, ekonomide servet dağılımı ve hayat düzeyini iyileştirmek olarak sıralanabilir. Görüldüğü gibi, para politikasının amaçları ile aynı doğrultadır ve para politikasında olduğu gibi, maliye politikasının da uygulanmasında bazı güçlükler bulunmaktadır.

3.2.1. Kamu Harcamaları Politikası

Kamu harcamaları politikasını, "mal ve hizmet alımına yönelik kamu harcamaları" ve "kamu transfer harcamaları" olarak iki kısımda incelemek mümkün. Ancak, daha önce kamu harcaması kavramına değinelim:

Devletin yüklediği görevlerin önemli bir kısmı onu belli harcamalarda bulunmaya mecbur etmektedir. Her şeyden önce, kamu kesiminin varlığına yol açan temel sebep sayılabilecek "kamusal ihtiyaçların giderilmesi" için devletin birtakım hizmetlerden yararlanması, bir kısım malları kullanması gerekir (ULUATAM, 1991; 147). Bunu bir örnek ile açalım. Devletin adalet hizmetini gerçekleştirebilmesi için savcı, hakim, yazıcı, mübaşir vb. gibi kişilerden yararlanması ve ayrıca yine bu hizmeti gerçekleştirebilmesi için binalara, tesisata ve malzemelere ihtiyacı olacaktır. Devlet bu tür hizmetleri sürekli ve/veya geçici olarak istihdam edeceği kişilerden sağlayabileceği gibi, gerekli malları da özel kesimden kiralama, satın alma ya da üretme yoluna gidebilir. Kamusal hizmetin üretilebilmesi için girdilerin hemen tümü bir devlet harcamasını gerektirir. Devletin çalıştırdığı sürekli ve geçici personele ödediği aylık, ödenek, tazminat, özel kesimlerden aldığı malların fiyatları, kendi ürettiklerinin maliyeti gibi.

3.2.1.1. Mal ve Hizmet Alımına Yönelen Kamu Harcamaları

Bu kamu harcamaları, yatırım ve cari harcamaları kapsamaktadır. Bunlardan yatırım harcamaları, kamu harcamaları içerisinde önemli bir yere sahiptir. Yatırım harcamalarında kısıntıya gidilmesi, cari harcamalara göre daha kolaydır. Cari harcamalarda kısıntıya gidilmesinde önemli güçlükler vardır. Çünkü cari harcamalar, yıl içerisinde ekonominin işlerliğini kazanması için yapılan harcamalardır. Örneğin, cari harcamalar içerisinde yer alan personel giderlerinde (maaşlarda) kısıntıya gitmek kamuoyundaki tepki ve baskılar nedeniyle, oldukça güçtür. Yine cari harcamalar içerisinde yer alan eğitim, sağlık gibi beşeri sermaye harcamalarında kısıntıya gidilmesi sonucunda bu alanlarda kalite olumsuz yönde etkilenecek özellikle gelişmekte olan ülkelere de bu durum daha da olumsuzlaşacaktır. Bu nedenlerle cari harcamalarda kısıntıya gidilmesi oldukça güçtür.

3.2.1.2. Kamu Transfer Harcamaları

Bu harcama kaleminde de kısıntı yapılmasında bazı zorluklar vardır. Kamu transfer harcamalarından olan emekli, dul ve yetim aylıklarında kısıntıya gitmek bir yana bilakis bu harcama kalemlerinin artırılması zorunluluğu doğmaktadır.

Firmalara yapılan mali yardımlar da, enflasyona yol açmasına rağmen, baskı gruplarının oluşması ve politik direnmelerinin gelmesi sonucunda bu harcama kaleminin de kısılması zorlaşmaktadır.

3. 2. 2. Kamu Gelirleri Politikası

Devletin çeşitli gelirlerinden en önemli bölümünü, egemenlik ve yaptırım gücüne dayanarak tek yanlı kararlarla elde ettiği gelirler oluşturur. Devlet egemenlik hakkını kullanmaksızın kişilerin elde ettikleri gelirlere benzer, gönüllü nitelikte gelirler de elde eder. Bazı gelir kalemlerinde ise, hem bir ölçüde zorlayıcılık, hem de özel kesim gelirlerine özgü nitelikler bulunabilir. Devletin gelir kaynaklarını şöyle sıralayabiliriz: Vergiler, harçlar, para cezaları, şerefiyeler, resimler, borçlanmalar, KİT kârları mülk gelirleri, bağış ve hibeler. Bunlar içerisinde en fazla paya ve öneme sahip olan gelirler vergiler ve borçlanmalardır. Bizde bu nedenle, maliye politikasının bir diğer aracı olan kamu gelirleri politikası içindeki, "vergi gelirleri" ve "borçlanma politikası"nı inceleyeceğiz.

3.2.2.1. Vergi Gelirleri Politikası

Vergi politikasını iktisadi hayatı düzenlemek maksadı ile kullanırken çeşitli hususları da göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Şöyle ki; vergiler kişilerin kullanılabilir gelirlerinde bir azalışa neden olarak ekonomi üzerinde daraltıcı bir etkiye sahip olması nedeniyle kısa dönemde mevcut vergi oranlarının yükseltilep, vergi gelirlerinin artırılması enflasyonla mücadelede başarı sağlayacak ancak mükellefler artan vergiler dolayısı ile bu politikaya sıcak bakmayacaklar ve bu politikayı uygulayanlar sert bir direnme ile karşı karşıya kalacaklardır.

Vergi politikasında dikkât edilmesi gereken başka unsurlar da vardır. Vergi sistemi içerisindeki istisna ve muafıklar, enflasyon devrelerinde makro-ekonomik açıdan değerlendirilmeli, enflasyonu besler mahiyette bulunanlar kaldırılmalıdır. Bu arada ekonomideki likidite fazlası da emilmelidir. Dolaylı vergiler (kişi ve kurumların, mal ve hizmet satın almaları yoluyla alınan vergiler, gümrük vergileri) gelirin kullanımı üzerinden alındıklarından ekonomideki likidite fazlasını herhangi bir gecikmeye sebep olmaksızın emdikleri halde, dolaysız vergiler (gelir, kurumlar, servet vergileri), doğrudan doğruya gelir ve servet üzerinden alındıklarından likiditeyi bir yıl gecikme ile emerler. Bu nedenle de enflasyonla mücadelede mümkün olduğu kadar dolaylı vergilere ağırlık verilmelidir. Çünkü enflasyonu ortadan kaldırmak için toplam arzı arttırmak gereklidir. Dolaysız vergilere başvurulursa, yatırımların azalması ile toplam arzın artmasına engel olunmuş olur. Bu konuda ki diğer elverişli vergiler de şahsi gelir vergisi ile kurumlar vergisidir. Kurumlar vergisinin nispeti artırılmalı, şahsi gelir vergisi de artan oranlı olmalıdır. Çünkü bu durumda, kurumların ve gerçek şahısların tüketim ve harcamaları kısılmış olacaktır. Yine enflasyon dönemlerinde iş adamları olağanüstü kazançlar elde ettiklerinden, bu kazançların vergilendirilmesi doğru olur.

3.2.2.2. Borçlanma Politikası

Devletin önemli gelir kaynaklarından birisi de iç ve dış borçlanmaları ile gelir sağlamaktır. Borçlanma süreklilik gösteren bir işlem olmakla birlikte, borcun geri ödenmesi de sürekli devam eder (MANİSALI, 1991; 195). Devletin borçları şu şekilde sınıflandırılabilir;

- 1.İç borçlar ve dış borçlar.
- 2.Kısa vadeli borçlar. (Hazine bonoları) ve uzun vadeli borçlar (Tahviller)
- 3.Gönüllü (ihtiyari) borçlar, zorunlu (mecburi) borçlar

Borçlanma, vergiye göre daha kolay sağlanan bir kamu geliridir. Çünkü borç, rıza ile bir bedel karşılığında ve alacaklıya ödenme vaadi ile alınır. Halbuki vergi, cebren ve karşılıksız olarak alınmaktadır. Borçlanmanın mahiyetinden gelen bu kolaylıklar, enflasyon devrelerinde enflasyonla mücadele etmek veya enflasyonu kontrol altına almak için uygulanan politikalarla daha da kuvvetlenir. İktisadi istikrarda borçlanma politikasının kendisinden beklenen fonksiyonları yerine getirebilmesi, borçlanmanın kaynağı, borç senetlerinin vadesi, devlet borçlarının yönetimi/idaresi gibi unsurlara bağlıdır.

Devlet borçlanırken ya mali kurumlara ya da şahıslara borçlanır. Enflasyonla mücadelede bankalara değil, şahıslara borçlanmak gereklidir. Borçlanma eğer kişi ya da firmalardan yapılırsa, kısa dönemde bu durum ekonomiye daha yararlıdır. Çünkü, bu durumda kişi ya da kurumların harcamaları kısılmakta ve dolayısı ile ekonomide daraltıcı bir etki meydana getirmektedir. Borçlanma ticari bankalardan yapılıyorsa, bunun faydalı olup olmayacağı ticari bankaların bu parayı nereden karşılayacaklarına bağlıdır. Bankalar fonlarını devlet tahvili alımında kullanırlarsa, özel kesimin kredi talebi kısılacığından ekonomi üzerindeki etkisi daraltıcı olur.

Enflasyon ile mücadele de Merkez Bankası'ndan borçlanma yoluna gidilmemelidir. Çünkü Merkez Bankası'nın devlet tahvilini alışı, para basma yolu ile olacaktır. Bu durumun, enflasyonist ortamda, ekonomi üzerindeki etkisi genişleticidir. Halbuki enflasyon dönemlerinde uygulanan politikaların daraltıcı politikalar olması gereklidir. Merkez Bankası'na yapılan borçlanmanın tek faydası, bu borçlanmanın faizsiz ya da çok düşük faizli bir borçlanma oluşudur (TÜRK, 1992; 217).

Devlet açısından, para piyasasında kısa vadeli borç senetleri, hazine bonoları ile borçlanmak daha kolaydır. Çünkü para piyasası kurumları olan bankaların, sigorta şirketlerinin ve büyük kurumların daima kısa vadeli plâsman imkânları bulunmaktadır. Bu nedenle devlet bu kurumlara başvurabilir.

Enflasyon riski, ödünç verenler içinde, ödünç alanlar için de sözkonusudur. Enflasyon oranının beklenenden yüksek çıkması, ödünç verenlerin yararına değildir. Ancak tersi olursa bundan da kayba uğranılır (SEYİDOĞLU, 1994; 120). Kısa süreli borçların likiditesi yüksek, faiz oranları ise düşüktür. Uzun süreli borçların

ise, likiditesi düşük, faiz oranları yüksektir. Enflasyonist bir ekonomide, likiditesi düşük, faiz oranları yüksek olan uzun süreli borçlar tercih edilmelidir.

3. 3. Maliye Politikasının Uygulama Sorunları

3.3.1. İşlemsel Sınırlama (Gecikmeler Sorunu)

Maliye politikası ile ilgili bir zamanlama sorunu vardır. Çünkü ekonomideki konjonktür durumu doğru olarak ve zamanında tahmin edilmeyebilir. Harcamalarda yada vergilerde yapılacak değişiklik kararı Meclisten geçtiği için uzun zaman almaktadır. Maliye Politikası ile ilgili bir işlemin ekonomideki etkisi 6 ila 18 aydan sonra kendisini gösterebilmektedir. Mali işlemlerin büyüklüğü de bir diğer sınırlamadır. Enflasyonun kontrol altına alabilmek için, konuların ve zamanın çok iyi değerlendirilmesi gerekir.

3.3.2. Yapısal Sınırlama

Maliye politikasının başarı ile uygulanmasını engelleyen bir diğer durum, yapısal sınırlamalardır. Kamu harcamalarında bir artış ya da vergilerde bir azalış olduğunda, bu değişikliğin oluşturduğu etki bütün ekonomide hissedilir. Ekonomide durgunluk var ise, maliye politikasının genişletici etkisi yararlıdır. Ancak bir sektörde durgunluk varsa, maliye politikasının genişletici etkisi o sektör için yararlı diğer sektörler için ise yararlı olmayacaktır. Çünkü bu genişletici etki, durgunluk olmayan sektörlerde enflasyonist baskıya yol açar.

3.3.3. Politik Sınırlama

Bir ekonomide maliye politikası ile ilgili kararlar politik düşüncelerden de etkilenir. Kamu harcamalarının artması, vergilerin azaltılması politikaçıların lehine olduğu halde, tersi bir durum lehlerine olmaz. Politik kaygılar nedeniyle maliye politikası gerektiği gibi kullanılamamaktadır. Örneğin, her seçim öncesinde mali teşvikler yolu ile enflasyonist dönemlerde bile genişleyici maliye politikası uygulanırsa, maliye politikası görevini yerine getiremez.

Sonuç

Beş milyarı aşkın nüfusu üzerinde barındıran Dünya'nın, yoksul ve zengin ülkeler şeklinde ikiye ayrılması, günümüzün en önemli olgularındandır. Bu nüfusun %75'i "az gelişmiş ülkelerde" ya da yeni kullanılan ifade ile "gelişmekte olan ülkelerde" yaşamaktadır.

Bu ülkelerin, enflasyon, hayat pahalılığı, işsizlik, sosyal adaletsizlik gibi oldukça önemli sorunları bulunmaktadır. Bu tür sorunların çözümü dışarıdan gelecek yardım ve desteklerden çok, o ülkelerin kendi uygulayacakları, sağlıklı ve gerçekçi istikrar politikaları ile gerçekleştirilebilir. Bu nedenle öncelikle o ülkeyi geri kalmış bırakan nedenleri çok iyi bilmek ve bu doğrultuda istikrar politikalarını belirlemek gerekmektedir. Bu konu ile ilgili olarak ortaya atılan ve istikrarsızlığın

çözümünde kullanılan parafiskal tedbirlerden, maliye politikası mı, para politikası mı etkili tartışmaları hep süregelmiştir.

Klasikler, gelişmekte olan ülkelerde istikrarsızlığın ve kalkınmayı engelleyen en büyük faktörün, enflasyon olduğunu ve bununda para arzındaki artıştan kaynaklandığını ileri sürmüşlerdir. Para arzının kontrolünde ise para politikası araçlarının faydalı olacağını ileri sürmüşlerdir. Monetaristler; enflasyonun temel nedeni olarak, talep fazlalığını görmüşler; bu fazlalığıda klasiklerde olduğu gibi, para arzı artışlarına bağlamışlardır. Ancak para arzının kısılmasını savunmuşlardır. Para arzının kısılması ya da para arzının sabit oranda artırılmasını para otoritelerine bırakarak, para ve maliye politikalarına karşı çıkmışlardır. Çünkü onlara göre bu politikalar, ekonomiye gerekli müdahaleleri zamanında yapamamakta ve bazen ters sonuçlar da doğura bilmektedir.

Keynesyen analizde, istikrarsızlığın en büyük nedeni, enflasyondur. Enflasyonun sebebidir toplam talebin toplam arzı aşması olarak görülmüştür. Toplam talep ile toplam arz dengesinin kurulmasını savunmuşlardır. Toplam talebin kısılması için yapılan para politikasını yetersiz bulmaktadırlar. Keynesyen analizde; bir yandan maliye politikası araçları kullanılarak toplam talep azaltılmaya çalışırken, diğer yandan da para arzının artırılması toplam talebi arttırarak maliye politikasının etkisini ortadan kaldıracığı için maliye politikası ile birlikte para politikasının da uyumlu bir şekilde uygulanması gerekmektedir.

Para arzındaki artışların tayininde kamu maliyesi, toplam harcamalar seviyesindeki artışların tayininde kamu harcamaları Türkiye’de çok önemli rol oynar. Enflasyonist açığın ortaya çıkmasında asıl sebep çoğu defa kamu harcamalarındaki artışlar ve bütçe açıklarıdır. Görüldüğü gibi başlangıçtaki kusur ve enflasyona yol açan yanlış politikalar maliye alanında olduğuna göre, enflasyonun önlenmesinde başvurulacak ilk alanda yine maliye politikaları ve maliye alanında olan yanlış politikaların düzeltilmesi olmalıdır.

Maliye politikalarında ciddi ve yeterli düzeltmeler yapmadan, bütçe açıklarını ve KİT finansman açıklarını önlemeden yada yeterli seviyede azaltmadan “sıkı para politikası” uygulanacak olursa, başka ciddi problemlerle karşılaşabiliriz. T.C. Merkez Bankasının emisyonunu ve para arzı artışlarını, kamu kesimi finansman ihtiyaçlarını yeterince kısmadan azaltmak istediğimizde para politikasının bütün yükü, özel kesime biner ve özel sektör finansman darlığı içine düşer. Banka kredileri faizi ve toplam maliyeti yükselir. Özel yatırım hacmi daralır ya da hacim artışı düşer. Yüksek faizler altında uzun vadeli sınıai yatırımlar aksar, yatırımlar daha çok kısa vadeli, ticari, spekülâtif alanlara yönelir. Görüldüğü gibi faiz oranlarının istikrarlı bir şekilde kalmasını sağlayabilmek için hem para hem de maliye politikalarına ihtiyaç vardır. İstikrar çabalarının yüküde para otoritelerinden maliyecilere doğru kaymaktadır.

Maliye ve para politikalarının amacı, gerçek ulusal geliri en yüksek düzeye çıkarmaktır. Bu nedenle, maliye politikasının etkinliği, para politikası ile uyumlu

olduğu ve bu politikalar yetenekli kadrolar tarafından kararlılıkla uygulandığı sürece artacak, hedeflenen ekonomik istikrara ulaşacaktır.

ABSTRACT

The efficiency of finance policies which are discussed by the financiers and the Economists is examined by comparing the CASH POLICIES which are another part of the Economic Policies. In this examination, the effects of these policies on the economic stability in developing countries are discussed. The effect of finance policies on economic stability is discussed upon developing countries. Therefore the first part of the thesis is devoted to the developing countries. In this part, the description of the developing countries is given, also the general features and the reasons of instability are mentioned. In the second part of the thesis, the economic problems caused by instability, which are inflation and stagnation are mentioned there. As the developing countries suffer from inflation, the fact of deflation is not mentioned here. In the third and last part, the policies used for solving the problems caused by economic instability and the money and finance policies are discussed and these policies are compared to come to a conclusion. In this research the "Information Research Method" and the "Documentary Source Collection Method" is used.

Kaynakça

A.Ö.F., (1991). Türkiye Ekonomisi, AÖF Yayınları, 2.Fasikül, Ünite:13, 1991.

ATAÇ, Beyhan., (1991) "Maliye Politikası. Gelişimi, Amaçları, Araçları ve Uygulama Sonuçları" 2. Baskı. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F. Yayınları.

DİRİMTEKİN, Halil., (1989) "Genel İktisat Teorisi II". Eskişehir: Bilim Teknik Yayınevi.

HEREKMAN, Aykut., (1988) "Kamu Maliyesi I". 2.Baskı. Ankara: Sevinç Matbaası.

KARLUK, Rıdvan., (1991). "Uluslararası Ekonomi". 3.Baskı. İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi.

MANİSALI, Erol., (1991). "İktisada Giriş". İstanbul: Mentuş Kitabevi.

OKTAY, Nüvit., (1993). "Türkiye Ekonomisi Ders Notları". Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, İ.İ.B.F.

PİRİMOĞLU, A. Baki., (1991) "Para Politikası". Eskişehir: Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F. Yayınları.

SAVAŞ, Vural., (1986). "Kalkınma Ekonomisi". 4.Baskı. İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş.

SEYİDOĞLU, Halil., (1992). "Ekonomik Terimler Sözlüğü". Ankara: Güzem Yayınları.

SEYİDOĞLU, Halil., (1994). "Uluslararası Finans". İstanbul: Güzem Yayınları.

T.C.M.B., (1994). "Yıllık Ekonomik Rapor". Ankara. Merkez Bankası Yayını.

THÈMA Larousse., (1993). "Tematik Ansiklopedi". Milliyet Yayınları, Cilt:2. İstanbul.

TÜRK, İsmail., (1992). "Maliye Politikası". 9. Baskı. Ankara: Turhan Kitabevi.

ULUATAM, Özhan., (1993). "Makro İktisat". 7. Baskı. Ankara: Savaş Yayınevi.